

Rács 'Gitter'. Das ung. Dialektwort *rácsa* 'Netz zum Krebsfang' wurde von einzelnen Ungarn irrtümlicherweise so aufgefasst, als ob der *a* Laut des Wortendes besitzanzeig. Suff. der 3. Pers. wäre (d. h. als ob es 'sein Krebsnetz' bedeuten würde) und darum wurde daraus in der Form *rács* ein neuer Nominativ abstrahiert. (In der Lautgesch. der ung. Wörter finden sich sehr viele solche Fälle. Z. B. ält. *akáca* 'Akazienbaum' > *akác*, ital. *alabarda* > *alabárd* u. s. w.) Die urspr. Gestalt des Krebsnetzes war ein Kreuz- und Quergeflecht aus dünnen Weidenruten. Auf Grund der Ähnlichkeit wurde dann dieses doppel-förmige *rácsa* ~ *rács* auch zur Benennung verschied. gitterartiger Gegenstände benutzt, so dass es auch zwei Bedeut. bekam: 'Krebsnetz' und 'Gitter'. Infolge eingetretener Spaltung der Formen und Bedeutungen blieb bei *rácsa* nur die urspr. Bed. 'Krebsnetz' und bei *rács* nur die sekund. Bed. 'Gitter'. Allgemein verbreitete sich nur das letztere; *rácsa* 'Krebsnetz' blieb Dialektwort.

Kodolányi János olyant mond, ami nincs.

(Folytatás.)

Az egyszeri honatya képviselőházi vitában állítása bizony-ságául a törvénykönyvnek ez s ez paragraphusára hivatkozott. Ellenfele megkereste a citált locust: hát biz ott nem volt az, amit a honatya állított. Kisült róla, hogy olyant mondott (feledékenységből), ami nincs. De mikor szemére térítették, meg neki állt följebb:

— Nincs a törvénykönyvben? Elég baj! Benne kellene lenni!

* * *

Kodolányi Jánost hibáztattam azért, hogy 'hárman' értelem-ben *hároman* szóalakot ad a tatárjárás korát festő regénye egyik szereplőjének szájába egy kis ó-magyar íz végett. (Ó-magyar! — ebben van a vagyjal!)

Megtéveszthette a kis deákok leíró nyelvtanának nem nyelvtörténeties „hangugrató“ elnevezése: ezek a leíró nyelvtanok ugyanis a *három* : *hárman*, *nyugalom* : *nyugalmat*, *szerelm* : *szerelmet* szabású szavakat hangugrató tövűeknek nevezik. Szinte látta hát Kodolányi, mint ugrik ki a romlott közeposztály nyelvén a *hároman*-ból az *o* s marad vissza *o*-jától fosztottan a degenerált *hárman*. Sőt azt is látja, hogy a finn *kolme* is úgy ugrott össze a Közép-hol-a-Häméből elérántotta *kolomé*-ből.

Látja ő. De sem a magyar, sem a finn nyelvtörténet évezredek óta ilyent nem látott.

Kodolányi aztán februári feddő írásunkra írt mentő írásában (Magyar Élet VI. évf. 4. sz. 5. l.) az ó-magyar *hároman* igazolásául törvénykönyvre hivatkozik: Szinnyei Tájszótárára. Ajánlja, hogy a *hároman* és *háromat* alak végett „lapozgatnám legalább a Tájszótárt!”

Nem értettem ugyan, hogyan lehetne bizonyíték valamely eldugott nyelvjárás nem rég mégis kelhetett *hároman* szava ez alak archaicus hangulata mellett, de azért szót fogadtam: lapozgattam a Tájszótárt.

Levelenként.

De ott sem új, sem régi levélen ezt írva nem találtam: *hároman*, *háromat*.

Ott olyan nincs.

Kodolányi tehát a Tájszótárra egyszeri honatyaként való hivatkozásával — jóhiszemű tévedésből bár — megint olyant mond, ami nincs.

* * *

Ezt is írja Kodolányi (Magyar Élet VI. évf. 4. sz. 5—6. l.): „Itt van az ominózus »kreszty«. Valóban, szívesen használok ezt az ószláv szót, nem mondom, amit Mészöly, hogy »ritty-rotty hangzású, vartyogó« stb. Szerinte nemcsak nevetséges, hanem tudatlan-tudákos izű is, hiszen sohasem élt nyelvünkben, ott született meg a modern regényfaragó asztalán«. Mészöly tudhatná, hogy a *kreszty* szó *ty*-je — amiről azt mondja, hogy sohasem volt egyetlen szláv nyelvben sem, — ma is megvan valamennyi orosz nyelvjárásban, néhol *gy*-vé keményedve, bár a szlovén *kreszt* valóban *ty* nélkül hangzott. Honnét került oda, ó honnét?!”

Ezekre a következőket jegyzem meg.

Dicséretes hagyomány a mi irodalmunkban az, hogy íróinknak nyelvtudományi tanultságuk is van, soknak. Gondoljunk Kazinczyra, Kölcseyre, Vörösmartyra, Czuczorra, Aranyra, gondoljunk Kosztolányira, Illyés Gyulára, Cs. Szabó Lászlóra, Sík Sándorra stb. Szomorúan látom hát azt a süllyedést, hogy Kodolányi még a kisiskolás magyar nyelvtant sem ismeri.

Mult számunkban (113. l. jegyz.) rámutattam már arra a képtelenségre, hogy ő az *atyáink*-at énvelem „több birtokra mutató személynévmás” ragozott alakjának nevezteteli — személynévmás az *atyáink*? Most meg époly nyelvtani képtelenség az, hogy a *ty* hang „*gy*-vé keményedik”. Annyit sem tud Kodolányi, hogy mikor a *kemény* és *lágý* szót a nyelvtanok zöngétlen és zöngés értelemben alkalmazák, akkor éppen a *ty* a kemény, a *gy* pedig a lágý, tehát *gy*-vé, mikor zöngésül, csak lágýulnia lehet a *ty*-nek, nem keményednie?

No meg tévedgetésében akkor is olyant mond, ami nincs, mikor azt mondja, hogy én azt mondom, hogy „sohasem

volt egyetlen szláv nyelvben sem“ a mi *kereszt* szavunk megfelelőjének *ty* hangja — hiszen én azt soha nem mondtam, nem írtam. Én — a magyar *kereszt*-ről, ó-magyar *kriszt*-ről és a Kodolányi-féle ál-ó-magyar *kreszty*-ről lévén szó — csak azt mondom, hogy abban a szláv nyelvben, melyből mi *kereszt* szavunkat kaptuk, abban nem volt *ty*-je annak a szónak. Csak nem gondolhattam, hogy állítólagos „minden orosz nyelvjárás“-beli *kreszty*-ökvel akar archaizálni ó-magyar személyek oratio rectájában?

Hogy is mondja Priskos Zerkonról? (L. NNyv. I:47.) „... zúrt-zavart beszédével, melyben latin, hun és gót szavakat kevert össze, mindnyájunkat úgy felvidített ...“

Priskos azonban nem vádolja Zerkont avval, hogy ama latin és gót szavak, melyeket a hunba kevert, költöttek lettek volna. Azonban hogy Kodolányi ó-magyarba kevert *kreszty*-ének forrása — no még ez a tetejibel — az a tévedgetőző kisujj volt: ezt nem is én mondom, ki nem ismerem a minden orosz nyelvjárásokat, hanem mondja a tudós szlávista, Kniezsa István.

Ő ajándékozott meg engem és Kodolányit a mindkettőnket hálaára kötelező, következő felvilágosítással:

* * *

Kodolányi „kreszty“ szava.

Kodolányi a Juliánus barát című regényében 'kereszt' jelentésben használt *kreszty* szavát **Mészöly**-lyel szemben (Nép és Nyelv I, 36—7) így védelmezi: „**Mészöly** tudhatná, hogy a *kreszty* szó *ty*-je — amiről azt mondja, hogy sohasem volt egyetlen szláv nyelvben sem — ma is megvan valamennyi orosz nyelvjárásban... Honnét került oda, ó honnét?!“ (Magyar Élet VI, 4. szám 6. l.). Hát bizony sehonnét, mert ilyen alak az oroszban nincs, nem volt soha, de nem is lehetett. Az oroszban ugyanis csak az a mássalhangzó lágy, amely után eredetileg magashangú hangzó (e, i), vagy jállt. Márpedig a *krest* végeredményben a görög *κρῆστ-ο-ς*-ra megy vissza, vagyis a *t* után nem magas-, hanem mélyhangú hangzó következett. **Kodolányi** itt nyilván összetévesztette a *z*-t (kemény jel, ma már nem írják) a *θ*-rel (lágy jel, ma a lágyítás jelölésére szolgál) és a háború előtti szótárakban talált *крест-θ* alakot olvashatta tévesen *kreszty*-nek.

Kniezsa István.

* * *

Olvashatta? A kisujjból nem olvasni szoktak.

A minden orosz *kreszty*-tyel Kodolányi — szokott jóhiszemű, de gyakori tévedgetőlözésében — mögen olyant mondott, aminek nincsen.

Mögen.

Az ó-magyar *löhet*-ről pedig majd a jövő számbeli soraimünkbenne *löhet* szó, no mert jámbor igyekezetű fejtögetéseimünknek (folytatása is következik.)

Mészöly Gedeon.

Kodolányis Behauptungen in seiner sprachwissenschaftlichen Polemik entsprechen nicht den Tatsachen. Fortsetzung der Widerlegungen der falschen sprachwissenschaftlichen Daten und Folgerungen Johann Kodolányis, eines ungarländischen Publizisten. Er behauptet grundlos, dass eine Variation *hároman* in dem ungarischen Dialektenwörterbuch (Magyar Tájszótár) nachweisbar ist, und das Wort *kresztj* (*krest'*) in allen russischen Mundarten vorkommt. Er kennt nicht einmal das Material der ungarischen Schulgrammatiken.

A 'vállal' jelentésű *vádol*, *elvádol* magyarázata.

Azok, akik a Duna-Tisza közén, Tiszántúl, vagy Erdélyben tanulták anyanyelvül a magyar szót, csodálkozhatnak e cikk címének olvastakor, mert ők a *vádol*, *elvádol* igét 'vállal, elvállal' jelentésben sohasem hallották. De akik dunántúliak vagy nógrádmegyeiek. azok rögtön ráismernek benne Dunántúl és Nógrád érdekes jelentésű szavára és mindjárt azt is megállapíthatják, hogy a köz- és irodalmi nyelv *vállal*, *elvállal* 'annehmen, übernehen' szava az utóbbi nyelvterületen nem járja. Dunántúl csak így beszélnek: *Eváduta a dógot* (Órség), ez azt jelenti: elvállalta a dolgot. Az *evádu* helyett sohasem ejtik ki ezt a szót: *elvállal*. (MTsz.)

Más tájról való embernek rögtön megüti a fülét az ilyen érdekes jelentéstani sajtáság, így voltam evvel én is. Amikor aztán ennek az érdekes jelentésnek magyarázatát kerestem, nyelvészeti irodalmunkban nem találtam semmiféle felvilágosítást. De azt láttam, hogy a Magyar Tájszótárban két *vádol* címszó van. Az egyik azt jelenti, amit az irodalmi nyelv is ismer: 'anklagen', a másik *vádol* pedig a Dunántúl ismeretes 'vállal, elvállal' jelentésű. A Magyar Tájszótár-beli két *vádol* címszó azt jelenti, hogy Szinnyi két különböző eredetű *vádol* igére gyanakodott. Az egyik 'anklagen', a másik 'annehmen, übernehen' jelentésű, és ezek csak véletlenül lettek később azonos hangalakúak. Én, bármilyen nehéznek látszott is az 'anklagen' és 'annehmen, übernehen' jelentést egyetlen egy *vádol* igéből magyarázni, úgy gondoltam,